

Artner figyelmes lett, mint azt 1798-ban a harkai tiszteletest esküvője alkalmából a hívónép szájába adott köszöntőverse mutatja.⁷⁰ Sopronban irodalmi német nyelven írt művekkel szórványosan találkozhatunk még az 1930-as évekig, például (a szintén evangélikus gyökerű) Becht Rezső-nél (1893-1976).⁷¹ Az evangélikusság munkálkodásával zajló évszázados, megszakítatlan folyamat azonban lezárul Kolbenheyerrel.

KITEKINTŐ

Szűcs Anita

„Belgitude”, avagy létezik-e belga nemzeti identitás?

A belga nemzeti identitás története sok szempontból rendhagyó utat járt és jár be. Míg az európai nemzetállam több-kevesebb sikerrel működő politikai alapképlete szerint a politikai közösség összetartó erejét, szuverenitását és legitimitását a közösségalkotó nemzet adja, Belgiumban nem él belga etnikum. Két erős regionális identitással, különálló nyelvvel, kultúrával, vallással rendelkező csoport alkotja az államot. A flamandok és a vallonok történelme hol összefonódott, hol elvált, de a regionális identitást tartósan felülíró, erős, széthúzás nélküli nemzeti identitást nem alkotott. Első pillantásra éppen ezért Belgium gyenge, nemzeti narratíva nélküli államnak látszhat. A szakirodalom és a sajtó rendszeresen tárgyalja az állam szétesésének esélyeit, a föderalizált szerkezet miatt a belga állampolgárokat hét kormány igazgatja, a 2011-es választások után 589 napig Belgium nemzeti kormány nélkül volt. A rendhagyó politikai képlet és az erős regionális identitások ellenére a belga nemzet kollektív identitása létezik, és összetartja a két különálló régiót. A tanulmány a nemzetállamot szétfeszítő és összetartó erőket vizsgálva bemutatja, hogy a regionális és a nemzeti identitás hogyan formája a belga állam csoportkoherenciáját, magyarázatot keres arra, hogy miért van – és remélhetőleg, marad is – egyben Belgium.

Létezik-e belga identitás?

Belgiumban az identitás kérdése egészen a 20. századig nem játszott központi szerepet a politikaformálásban. A 20. század elejétől kezdtek

⁷⁰ Kovács J. L., 2002: Polgári irodalom és kultúra, i.m., 170-171. A dialektusnyelv további irodalmi jelenlétéről ld. Uő., 2003: *A soproni Parnasszus, i.m.* 149-167.

⁷¹ Szabó Jenő: Emlékező gondolatok Becht Rezsőről. *SSZ.* 30. 1976. 4. 361-373. (Művei bibliográfiájával.)

feltűnni azok a belga identitásról megfogalmazott gondolatok, amelyeket a szakirodalom a mai napig előszeretettel idéz. A vallon politikus, Jules Destrée 1912-ben a királyhoz írt híres levelében így fogalmazott: „Hadd mondjam meg Önnek az igazat, a nagy és ijesztő igazságot ... Nincsenek olyanok, hogy belgák. Nem, Őfelsége, nincs egy árva teremtett belga lélek sem.”¹ Leonard Nolens, flamand költő sorait szintén sokat idézik: „Belga vagyok, Belgiumban születtem, de Belgium sohasem született meg bennem.”² A második világháború után, az 1960-as években Pierre Wigny, belga külügyminiszter azt mondta: „ahogy a vicc is tartja Belgium a világ egyetlen országa, ahol három elnyomott többség él együtt. A három csoport mindegyike felsőbbrendűnek tartja magát, ez az érzés táplálja az alsóbbrendűségi érzésüket.”³ A Belgiumról író, azt jól ismerő külföldiekben is hasonló benyomás alakult ki. Bill Bryson, brit író nagyon érzékletesen festi le: „Ahogy már az országoknál lenni szokott, Belgium is kuriózum. Nem egy nemzet, hanem kettő: északon ott vannak a hollandajkú flamandok, délen pedig a franciaajkú vallonok. Délen gyönyörű a vidéki táj, festői falvacskákkal van tele, finomak az ételek és persze ott a gall életélvezet. Az északiaknak vannak a legszebb városaik, a legnagyobb múzeumaik és templomaik, kikötőik, kikötővárosaik, a népesség nagy része itt él és jóval több pénzük van. A flamandok utálják a vallonokat, a vallonok pedig a flamandokat, de ha egy keveset beszélünk velük, mindjárt látjuk, hogy ami összetartja őket az a hollandok és a franciák még mélyebb utálata.”⁴

A belga identitás konstruált jelenség, a modern nemzetállam megteremtésével jött létre. A modern nemzetállamot azonban nem egy

„nemzet” hozta létre, hanem egyrészt az európai hatalmi egyensúlypolitika részeként, másrészt pedig a németalföldi önálló államiség megteremtésének kísérleteként született meg. A közhiedelemmel ellentétben nem a flamandok és vallonok elnyomásával, vagy épp összefogásával született meg. A 19. században sem a flamand, sem a vallon területi identitás nem létezett. Nem képeztek önálló kulturális, gazdasági vagy politikai egységet. Mindezt Belgium megteremtése hozta magával.

Kik azok a belgák? A területiális identitás kialakulása

Az első írott forrás, ahol a belga („belgae”) elnevezéssel találkozhattunk Julius Caesar a gallok elleni háborújáról írt értekezése. Caesar, amikor a háború folyamán a germán erdőségekben vad kelta törzsekkel találkozott a *De Bello Gallico* c. művében azt írta: minden gall törzs közül a belgák a legbátrabbak, de nem mutatják. Ettől olyan veszélyesek. A „veszélyes” kelta törzs azonban nem hozott létre sem önálló területi egységet, sem tartós csoportidentitást.

A mai Belgium területe az elkövetkezendő századokban megosztott maradt. Sem flamand, sem vallon, sem belga tartós területi egység nem alakult ki. A regionális és a nemzeti területi identitások egyszerre, a belga nemzetállam születésével jöttek létre. A modern államiség előtti időkre nosztalgiával visszatekintő regionális identitások olyan retrospektív mítoszt hoztak létre, amely Belgium létrejöttére adott válasznak tekinthető. A regionális és a nemzeti területi identitások egyszerre, egy időben születtek meg. Belgium létrejöttét megelőzően a területen nem alakult ki egységes politikai közösség. Az itt élő etnikumok sokféle nyelvjárást beszéltek, eltérő gazdasági kapcsolatrendszerük volt, és különböző politikai entitások hajtották őket uralmuk alá.

Belgium fiatal nemzetállam, 1830. október 4-én a brit nagyhatalmi érdekek mentén jött létre. A britek Európa-képének, a „fényes elszigeteltség” politikájának alapja volt a kontinentális főhatalomért versengő Németország és Franciaország szétválásztása. Nem ez volt azonban az első alkalom, hogy a későbbi Belgium területe egyetlen politikai uralom alatt egyesült. A 15. században a burgundiai dinasztia olyan birodal-

¹ Jules Destrée: *Lettre au Roi*, 1912. a levél teljes szövege letölthető az alábbi linken: <http://www.histoire-des-belges.be/au-fil-du-temps/epoque-contemporaine/lettre-au-roi-sur-la-separation-de-la-wallonie-et-de-la-flandre> letöltés ideje: 2014. 04.23.

² idézi Kristien Hemmerechts: Belgique-België. In: Antoine Pickels és Jacques Sojcher (szerk.): *Belgique toujours grande et belle – Revue de l'Université de Bruxelles*, Édition Complex: Bruxelles, 1998. 119.

³ idézi Kenneth Douglas Mcrae: *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium*. Wilfrid Laurier University Press: Waterloo, Ontario, 1986. 10.; Pierre Wigny 1958 és 1961 között töltötte be a külügyminiszteri posztot.

⁴ Bill Bryson: *Neither here nor there*. William Morrow Paperbacks: London, 2001.

mat akart létrehozni, ami versenyre kelhet nem csak a Francia Királysággal, de magával a római birodalommal is. Fokozatosan egyesítette Flandria, Hainault, Brabant, és Namur területeit. Uralmuk alá tartozott Luxemburg és a mai Hollandia egyes részei, ám Liège-t csak a Burgundi házat felváltó Habsburgok csatolták ide. V. Károly volt, aki a mai Hollandiát megalapozó tizenhét tartományt egy és oszthatatlan politikai közösséggé nyilvánította. Ez a politikai közösség még nem volt tartós, az északi protestáns részek fellázdak II. Fülöp spanyol király valláspolitikája ellen, ekkor született meg a független Hollandia. A déli részek a spanyol Habsburg korona alatt maradtak, és a spanyol örökösödési háborúval kerültek az osztrák ág kezébe. A 17. század második felének háborúi fektették le az északi és a déli holland identitás vallási alapjait. A déli részek identitása 1787-ben erősödött meg, amikor a tartományi elit és a liberális polgárság összefogott II. József szekuláris központosító törekvései ellen és 1790-ben kikiáltotta a Belga Egyesült Államokat (États Belgiques Unis). Az 1795 és 1815 közötti francia uralom erőteljes központi államigazgatást hozott létre és a déli részekhez csatolta a Liège-i püspökséget.⁵

A napóleoni háborúk lezárása új korszakot nyitott az európai hatalmi egyensúlyi rendszerben, és a belga identitás történetében is. A területiális identitás – bár kétségtelenül megvoltak a gyökerei – Orániai I. Vilmos alatt indult megerősödésnek, a Tizenhét Tartomány újbóli egyesülését követően. A korona kedvezőtlen politikája politikai egységgé formálta a tartományi elitet, a polgárságot és a katolikus egyházat, ugyanakkor az egységgel megszületett a nyelvi és etnikai villongások véget nem érő története. Vilmos a hollandot tette meg az ország hivatalos nyelvvé, maga ellen fordítva a déli, döntően francia nyelvű polgárságot. A francia kultúra túlsúlya a mai flamand területeken is érvényesült. A mai flamand területeken is ügyvédek, tanárok és köztisztviselők álltak ellen a pályájukat kettétörő nyelvrendeletnek, lévén Vilmos betiltotta a francia nyelv használatát a közéletben. A nyelvi homogenizációt

sem a helyi elit, sem a katolikus egyház nem támogatta. Az elit a nyelvi dialektusok eltűnésének következményeitől tartott, a katolikusok a holland nyelvet a protestantizmus eszközének látták. A királyi politika – főként az oktatáspolitikai – a katolicizmus hatalmi alapjait fenyegette. A liberális polgárság és a katolikusok egészen valószínűtlen szövetséget rakta le az új politikai közösség alapjait a külső fenyegetéssel szemben. A területiális identitás lényegében ekkor született meg.

Az 1830-as belga forradalom új intézményi keretet állított fel, létrejött a független belga nemzetállam. Az új politikai közösség a francia nyelvű polgárság irányítása alatt állt fel. A vallón polgárok megszerezték a flamand kispolgárság és az Egyház támogatását. A belga identitás alapja így az két etnikum elitjének együttműködése lett, ami erősebbnek bizonyult, mint a holland királyságot és a flamandokat összekötő nyelvi és etnikai kötelék. Ugyanakkor a fiatal belga állam születésének pillanatában az összetartó erők mellett embrionális formában ugyan, de megjelentek azok az erők, amelyek a mai napig szétfeszítik a nemzetállami kereteket.

A flamand elit vallásos, konzervatív, túlnyomórészt katolikus csoport volt. Az új államban a törésvonal elsősorban nem az etnikai, nyelvi megosztottság mentén lépett fel, sőt, a nyelv nem játszott jelentős szerepet a politika alakításában. Az új társadalom kisebb mértékben a katolikus-protestáns megosztottság, illetve meghatározóan a társadalom és politika katolikus és liberális „oszlopai” mentén alakult ki. A belga állam olyan központosított, unitárius politikai egységként jött létre, ahol a közigazgatás és politika nyelve de facto a francia volt, a társadalom pedig oszloposodott társadalom volt, ahol az elit együttműködése, konszenzus alkotása mozgatta a politikai döntéshozatalt. A franciaajkú polgárság politikai dominanciája mellett a belga identitás intézményesedett. Az alkotmányos monarchia legitimitását az új alkotmány szövege szerint a belga nép adta.

A franciaajkú polgárság fektette le az „összbelga” identitás alapjait. Politikájának alapja, mellyel a korábbi dél-holland, németalföldi területek lakosságát egyetlen politikai közösséggé integrálták, a nyelvi homogenizáció volt. Az 1830-ban létrejött Belgium frankofón állam volt, bár az alkotmány nem tette a franciát hivatalos nyelvvé. Egyszerűen nem volt rá szükség, a francia volt a közigazgatás, és a művelt polgárság

⁵ Rynck, Stefaan De: Civic culture and institutional performance of the Belgian regions. In: Patrick Le Galès és Christian Lequesne (szerk.): *Regions in Europe*, Routledge: London, 1998. 199-218.

nyelve, még a flamandok körében is. A modernitás és a polgári műveltség nyelve volt. Az állam létrejöttekor alkalmazott stratégia tehát nem az erőszakos nyelvi asszimiláció volt, mert az új, belga államvezetés azt feltételezte, hogy a flamand és más, az állam területén használt nyelvjárárok fokozatosan, és természetesen beolvadnak a belga identitást megalapozó francia nyelvbe. Franciául beszéltek a parlamentben, a bíróságokon, a közigazgatásban és francia volt a hadsereg nyelve is. Az 1830-as években a francia nyelv politikai dominanciája a hollandajkú flamand területeken is elfogadottá vált, és összeforrt a belga területi identitással.

Belgium tehát soha nem vált tartós és egységes identitással rendelkező politikai egységgé. Az államot szétfeszítő és egyben tartó tényezők a kezdetektől fogva együtt, egymásra hatva működtek és formálták az állam politikai, gazdasági és kulturális képét.

Az identitást szétfeszítő erők

Belgium az állam megalapítása óta számos törésvonal mentén megosztott, az ország területén sokféle területi identitás él együtt. Az állam egységét fenyegető legfőbb törésvonal, amint azt korábban láttuk, az északon élő holland ajkú, többségében katolikus flamandok és a déli részeken lévő francia ajkú, többségében protestáns vallonok között húzódik.

A két regionális területi identitás Belgium megalakulása után alakult ki, a két etnikum az új állammal szemben táplált váromlásai mentén. Belgium létrejötte egyszerre jelentett fenyegetést és lehetőséget, összefogta mindkét etnikumot, területhez köthető identitással látta el őket. A két regionális identitás formálódásának mozgatórugója a nyelvpolitika volt. Az etnikai, nyelvi és ideológiai megosztottság egyrészt megmutatja, hogyan alakult ki az önálló, jól definiálható flamand és a vallon politikai közösség, Brüsszel, mint mindkét közösség által vágyott, ám „idegen” test, másrészt a régiók a belga egységhez fűződő kapcsolatát.

Az államot szétfeszítő erők azonban nem csak identitásbeli megosztottságot hoztak. A politikai és a gazdasági szerkezetet szintén ez a megosztottságot tükrözi.

Etnikai, nyelvi és ideológiai megosztottság

A nyelvprobléma a 19. században, az önálló belga állam létrejöttével született meg. A 30 000 km² területű országot a 4-7. században létrejött nyelvi határ szeli ketté, de korábban a nyelvjárások sokasága nem hozott létre önálló, területi alaphoz kötődő flamand, vagy vallon identitást. Az alkotmány garantálta ugyan a szabad nyelvhasználatot, az országnak azonban gyakorlatilag a francia lett a hivatalos nyelve. A hollandajkú flamandok között a felső és középosztály művelt polgári rétege beszélt franciául, akik politikai okokból a kezdetektől támogatták a francia államigazgatási nyelvvé tételét. A Flamand Mozgalom vezetésével politikai és társadalmi harc alakult ki, minek következtében a 19. században a nyelvi határ társadalmi határrá is vált. A harc hivatalosan az 1962/63-as nyelvtörvényekkel ért véget. A nyelvkérdés még mindig szerepet játszik a belga politikában, bár egyre marginálisabban. Fogalmazhatunk úgy is, hogy a nyelvkérdés tehető felelőssé az állam föderalizálásának megindulásáért. Belgiumban ma Brüsszelen kívül a területi egynyelvűség az irányadó, azaz Flandriában a holland, Vallóniában a francia a közigazgatás nyelve.

Flandria: a flamand területi identitás születése

A flamand területi identitást paradox módon a belga állam hozta létre. A flamandok Belgium létrejöttét megelőzően sem politikai, sem közigazgatási, sem gazdasági, de még csak kulturális egységet sem alkottak. A terület különböző közigazgatással, gazdasági kapcsolatrendszerrel rendelkező tartományokból állt, amelyek nem a nyelvi, etnikai határok mentén jöttek létre, sőt, különböző nyelvjárásokat használtak. A flamand egység, kollektív identitás annak a nyelvi asszimilációnak köszönhető létét, amit a Belgium nemzeti identitását megteremtteni kívánó elit alkalmazott. A flamand kispolgárságot – a helyi elitet, papokat, az értelmiséget és diákokat – a közigazgatás kötelező egynyelvűsége tette elsőként a történelem folyamán koherens közösséggé. A flamand nyelv használatáért folytatott harc teremtette meg a flamand identitás alapjait.

A flamand értelmiség első erőfeszítései nem a flamand, mint önálló identitás megteremtésére irányultak. A flamand nyelvet a belga identitás egyenrangú részének kezelték, kizárólag belga kereteken belül tudták elképzelni a nyelv elismerését.⁶ A flamand irodalmi nyelv és identitás megteremtését a belga önállóság letéteményesének látták: a flamand adja meg azt az önálló, jól elkülöníthető jellemvonást, ami elválasztja a belgákat a franciáktól. A kettős kultúrájú, kétajkú Belgium a Franciaország árnyékában, északi expanziós útvonalának útjában álló új állam önállóságának letéteményese, a belga forradalom kiteljesedése volt. A flamand kulturális örökség és a flamand (*Nederduits*) nyelv a belga identitás alapvető része volt. A flamand mozgalom alapítói erősebbé, azaz „belgábbá” akarták tenni Belgiumot. Nem a flamand identitást akarták leválasztani a belgáról, hanem a belga identitást kívánták „flamandabbá” tenni.

A flamand identitás fokozatos megteremtése a kétnyelvűség elutasítására adott válasz volt. A flamand polgárság csak ekkor lépett a belgától különálló flamand identitás létrehozásának útjára. 1840-ben a flamand mozgalom hivatalos kéréssel fordult a parlamenthez: a flamand tartományokban hivatalos ügyekben engedélyezzék a flamand nyelv használatát. Ez volt az első olyan politikai kezdeményezés – amely célja ugyan még a belga identitás erősítése volt – de a „flamand tartományok” megfogalmazással területhez kötötte a kultúrát, azaz megjelent a flamand, mint területiális identitás. A kormány által kinevezett bizottság 1856-ban a kérést elutasította.

Az elutasítás után a flamand identitás új szerepet játszott. Az 1860-as évektől fokozatosan formálódva, a belga identitásról leválva a flamand követelések igazolásául szolgált. A regionális identitás marginális maradt ugyan, a flamandok között is a belga identitás volt a meghatározó. A flamand kispolgárság harca a francia műveltségű polgárság

⁶ Belgium túl kicsi ahhoz, hogy megosszuk. Mind Vallóniában, mind Flandriában teljes erőnkkel harcolunk azok ellen, akik vakon nem látják, hogy a királyság történelmi jellegzetességeit nem lehet következmények nélkül elpusztítani. (fordítás tőlem) „*Notre Belgique est trop petite pour se diviser et nous combattrions de toutes nos forces, en Wallonie comme en Flandres, ceux qui seraient assez aveugles pour croire qu'on pourrait impunément détruire le caractère historique du royaume actuel.*” – Jan Moruanx: *Lettres sur le mouvement flamand*. 1894

ellen új tényezővel gazdagodott, amikor a 19. század második felében a flamand mozgalom vezetését egyre több szál kötötte a katolikus egyházhoz.

A század végére a belga társadalom három nagy ideológiai csoport körül „oszloposodott”: a katolikusok, liberálisok és szocialisták. Az utóbbiak Vallónia iparvidékein erősödtek meg, a flamand vidéken kevés befolyásuk volt. Flandria hamar katolikus „bástyává” vált. Ahogy a kapcsolat egyre szorosabbá vált, úgy hatott a katolicizmus értékrendszere a flamand mozgalomra, a politikai mellett a katolicizmus morális elemei jelentek meg benne. A morális tényező kiegészítette a politikai törekvéseket, segítette a flamand identitás önállóbbá válásában. A nyelv az amorális francia kultúrával, az „istentelen” liberalizmussal és szocializmussal szembeni ellenállás formája lett, katolicizálva a flamand identitást.

A flamand identitás azonban még mindig a szűk elitre korlátozódott. 1893-ban a választási rendszer reformja (általános, titkos választások bevezetése) során a flamand mozgalom összeolvadt a kereszténydemokrata párttal. A nemzeti és a regionális területiális identitás az elit mellett a tömegek „ügye” is lett.

„Flandria” mint a kollektív identitás területi alapja a 19. század legvégén született meg, amikor a nyelvi egyenlőségért folytatott harc tetőpontjaként 1898-ban a De Vriendt-Coremans törvényt elfogadták. A törvény hivatalos nyelvvé tette a hollandot, formális nyelvi egyenlőséget biztosítva ezzel a közigazgatás területén. A franciaajkú elit hevesen tiltakozott Vallónia kétnyelvűvé tétele ellen, így a flamand mozgalom célja módosult. A továbbiakban már nem az egész Belgiumot érintő nyelvi jogokért harcoltak, nem a kétnyelvűségért, hanem a harc leszűkült Flandria területére. A cél Flandria egynyelvűségének biztosítása lett.⁷ A flamand mozgalom számára ekkortól két különálló közösség alkotta Belgiumot, a flamand identitás különálló területi jellege megerősödött.

Az 1930-as évek nyelvtörvényei – főképp az 1932-es a közigazgatási nyelvhasználatról szóló törvény – kialakították az egynyelvűséget

⁷ Pierard, Louis: Belgium's Language Question: French vs. Flemish. *Foreign Affairs*, 1930., 8(4). 6-41. letöltés helye: <http://www.foreignaffairs.com/articles/69092/louis-pierard/belgiums-language-question-french-vs-flemish>, letöltés ideje: 2014. május 1.

Belgiumban. A törvényt ugyan nem alkalmazták a gyakorlatban mindenhol egyforma mértékben, mégis lehetővé vált, hogy a flamand identitás a nyelvi homogenizáción keresztül tisztuljon le.

A vallon területi identitás

A flamand territoriális identitás kialakulásához hasonlóan a vallon identitás is a belga állam létrejöttéhez kapcsolódik. A flamand mozgalom politikai sikere a 20. század elején aktivizálta a francia ajkú elitet. A már korábban idézett a királynak írt levelében a vallon politikus, Jules Destrée a flamand mozgalmat vádolta az állam destabilizálásával „... *elvették Flandriát tőlünk, ... a múltunkat, ... a pénzünket, ... a biztonságunkat, ... a szabadságunkat, ... a nyelvünket.*”⁸ A nyelvtörvények miatt a franciaajkú elit veszélyeztetve érezte egész Belgium identitását, és saját helyzetét az államon belül. Főként a francia ajkú flamand polgárok, és a Brüsszelben, az államapparátusban elhelyezkedő egynyelvű vallonokat érintette érzékenyen a változás. Attól tartottak, hogy a flamand nyelv térnyerésével a belga önállóság felolvadhat és visszatérhet a „németalföldi” egység. A vallon mozgalom kezdeti célja tehát a fennálló politikai, társadalmi és nyelvi szerkezet megőrzése volt. A mozgalom későbbi, liberális és erős antiklerikális vetülete a flamand mozgalom erős katolicizmusára adott válasz volt. A nyelvtörvények bevezetésével különbséget kezdtek tenni a belga és a frankofón/vallon identitás között.

Vallóniát Flandriához hasonlóan a 20. század elejének politikai aktivitása teremtette meg. A vallont különálló területi identitásként elsőként a vallon mozgalom 1905-ös kongresszusa említette meg.⁹ Itt vált el először a vallon a frankofón belga identitástól. A vallon identitás megteremtése komoly kihívás elé állította a vallon mozgalom vezetőit. A franciaajkú tartományoknak nem volt közös történelme, soha nem voltak egységesek. Más államok, birodalmak részeként több-kevesebb

⁸ Destrée, 1912. *Lettre au Roi*, i.m.

⁹ Ginderachter, Maarten van – Leerssen, Joep: Denied ethnicism: on the Walloon movement in Belgium. *Nations and Nationalism*, 2012, 18(2). 230–246.

önállósággal bíró politikai egységek voltak. A beszélt nyelv sem volt egységes. A lakosság különböző, egymástól eltérő vallon nyelvjárásokat beszélt, nem az elit irodalmi francia nyelvét. A flamand mozgalomra adott válaszként a vallon elit „újra” felfedezte a vallon képzőművészetet, irodalmat és történelmet.

A vallon identitás kérdése az 1920-as évekig a szűk eliten kívül nem mozgatott meg tömegeket. A vallon és a belga identitás a vallon nemzetgyűlés 1912-es felállításával került szembe egymással, de az I. világháború kitöréséig marginális maradt. A vallon mozgalom alapítója, Jules Destrée arra hivatkozva, hogy belgák nem léteznek, politikai autonómiát követelt ugyan Vallóniának és Flandriának, de követelése még a vallon mozgalmon belül is elszigetelt maradt. Az önálló identitást végül 1923-ban a *Ligue d'Action wallonne* és 1930-ban a *Concentration wallonne* megteremtése hívta valódi életre. A változás mögött a flamand mozgalom sikerei álltak. Az 1919-es általános választások bevezetésével a flamand identitás tömegbázist kezdett kiépíteni, amit a vallonok fenyegetésként éltek meg. Így az „egy és oszthatatlan” belga identitást egyre erősebben szorította a háttérbe az önálló életre képessé váló vallon. Amikor a flamandok a Ghent-i Egyetemet Flamand Egyetemre szerették volna átnevezni, a vallon elit végleg felhagyott a belga identitást erősítő Vallónia gondolatával. Vallónia, és a vallon területi identitás ekkor született meg, mint önálló, a belgától különálló identitás. A flamandhoz képest lassabban terjedt szét a társadalomban, majd csak az 1932-es területi egynyelvűség és a nyelvi homogenizáció erősítette meg és formálta át a vallon identitást.

Brüsszel: önálló területi identitás?

Brüsszel önálló területi identitása megkérdőjelezhető, de kétségtelen, hogy sem a flamand, sem a vallon koncepcióba nem illeszkedik tökéletesen. A két regionális identitással szemben 1830 után többnyire azt a franciaajkú lakosságot tömörítette, akik az eredeti vallon koncepció szellemében, a franciaajkú Belgium mellett tették le a voksukat.

Brüsszel identitása a területi jelleg megjelenésével vált külön a két regionális identitástól. A 19. században Vallóniának nem volt ter-

ritoriális alapja. A flamand nyelvi követelésekkel szemben mindenhol, Flandriában, Brüsszelben, Vallóniában voltak vallonok. A vallon identitás területi kötődése akkor jelent meg, amikor a vallon mozgalom a vallon kultúrát (újra)felfedezte. Az újlatin nyelvjárás, a római birodalom öröksége erősebben volt jelen a déli tartományokban. A területi jelleg megosztotta a vallon elitet Belgiumot illetően, és megjelentek az identitás kirekesztő elemei. A Flandria területén élő frankofónokat nem kezelték többé vallonnak.

Brüsszel helyzete ekkor kezdett bonyolódni. Brüsszel történelmileg hollandajkú város volt, az északi, flamand részeken helyezkedett el. 1830-ban Belgium önállósodásával alapvetően egy franciaajkú állam fővárossá vált. Az elit, a közigazgatás nyelve francia volt, így Brüsszel is frankofónná vált. Már a 20. század elején többen beszélték a franciát, mint a hollandot.

Brüsszel identitásának vegyes társadalmi, nyelvi háttere nem teremtett önálló, koherens identitást, de elvált mind a formálódó flamand, mind a vallon identitásoktól. A koherens vallon identitástól eltért az északi főváros kultúrája, és a vallon elit a 20. század elejétől kezdve tudatosan – bár komoly belső vitát generálva – leválasztotta Brüsszelt Vallóniáról. Az 1905-ös vallon kongresszus Vallóniát már Flandriától és Brüsszeltől különálló területként kezelte.¹⁰ 1930-ban, az autonóm törekvéseket megfogalmazó *Concentration wallonne* létrejöttékor a többség már így gondolt Brüsszelre, sem ide, sem oda nem sorolva azt.

A flamandok szintén nem integrálták saját identitásukba a főváros területét. Bár Brüsszel Flandria területén feküdt, és történetileg a hollandajkú közösség része volt, „elfranciasodása” kizárta a flamand kulturális örökségből.

Brüsszel egyszerre került távol, ugyanakkor kötődött mindkét területi identitáshoz. A II. világháború előtt nem beszélhetünk önálló identitásról, ugyanakkor a „brüsszeli öntudat” elemei megjelentek és léteznek. Az 1930-as évek nyelvtörvényei megerősítették Brüsszel „különutasságát”, mikor a nyelvhasználat szempontjából önálló egy-

ségként kezelték. Amint azt később látni fogjuk, a II. világháború után lezajló politikai, alkotmányos átalakulás szintén kedvezett a főváros önálló identitás-formálódásának.

Politikai megosztottság – a föderális szerkezet és a politikai pártok

Belgium nem csak etnikai, identitásbeli és kulturális szempontból megosztott állam. Politikai szerkezete is az államot szétfeszítő regionális követeléseknek megfelelően változott. Az 1960-as évektől kezdve a flamandok és vallonok közötti politikai harc eredményeinek megfelelően a belga állam decentralizálódott. A regionális szereplők nyomására unitárius államból, öt alkotmányos reformot (1970, 1980, 1988, 1993 és 2001) követően, érett föderális állammá vált. A folyamat hajtómotorját a flamand politikai követelések jelentették. A flamandok, a számukra nyomasztó francia nyelvi, közigazgatási túlsúly miatt egyre határozottabb politikai követelésekkel álltak elő. A II. világháború után megnövekedett gazdasági súlyuk, és mindig is fennálló számbeli fölényük 1970-re meghozta az első alkotmányos reformot, és a decentralizáció elkezdődött.

A „föderalizmus paradoxonát” megtestesítő Belgium a föderális szerkezetet azért hozta létre, hogy kielégítse a regionális szereplők – főként a flamandok – politikai igényeit. A pártszerkezetnek köszönhetően azonban a föderalizmus ma az államot szétfeszítő dinamika lényeges elemévé vált. Belgiumban ugyanis nincs olyan nemzeti, föderális párt, amely az államot egyben tartó szavazói akaratot jelenítené meg. A belga konszociális demokrácia lényege, hogy a két, vétójoggal rendelkező nyelvi közösség együttes akarata jusson konszenzus formájában érvényre. A mérsékelt választói akarat képviselésének hiánya azonban a „föderalizmus paradoxonához” vezet, azaz a föderális szerkezetben a dezintegráló dinamika erősebb szerephez jut, mint az államot összetartó választói akarat.

Az állam fokozatosan regionális szintre delegálta hatáskörei nagy részét. 1993 után szubnacionális kormányokat, parlamenteket állított fel, amelyek az államhoz hasonló hatáskörökkel lettek felruházva. A belga alkotmány nem hozott hierarchikus viszonyt létre a föderális

¹⁰ Ginderachter – Leerssen, 2012. i.m. Denied ethnicism: on the Walloon movement in Belgium.

és a szubnacionális szintek között. Hat állandó szubnacionális politikai egység jött létre, három területi alapon, és három nyelvi alapon. Területi alapon régiókat – Flandriát, Vallóniát és Brüsszel fővárost –, nyelvi alapon közösségeket – flamand, frankofón és németajkú közösséget – alkottak. Minden régió és közösség saját kormánnyal és parlamenttel, azaz saját végrehajtó és törvényhozó szervvel rendelkezik. Egy területet több szubnacionális egység, és az országos föderális kormányzat is kormányozhat. A vallon régió és közösség, valamint Flandria és a flamand közösség területileg átfedi egymást, éppen ezért Flandria és a flamand közösség egyesítette parlamentjét és kormányát.

A hatalom országos szinten a kormány, a parlament két kamarája és a korona minimális hatásköre között oszlik meg. Három önálló végrehajtó és törvényhozó hatalommal rendelkező földrajzi régió területén helyezkedik el a három szintén önálló parlamenttel és kormánnyal rendelkező nyelvi közösség is. A németajkú közösség Vallónia keleti csücskében, Brüsszel teljes egészében Flandriában található.

1. táblázat. Hatalommegosztás Belgiumban

Szint	Intézmények				
Országos	a föderális kormány a Parlament két háza a Korona				
Terület	Vallónia		Brüsszel	Flandria	
Közösség	a német ajkú közösség kormánya	a francia közösség kormánya	az Egyesült Közösségek kollégiuma		a flamand közösség kormánya
			a francia közösség kollégiuma (COCOF)	a flamand közösség kollégiuma (VGC)	
Régió	a vallon régió kormánya		Brüsszel főváros régió tanácsa és a brüsszeli kormány		
Nyelvterület	német 60.000	francia 3.000.000	Brüsszel főváros két-nyelvű terület 1.000.000 fő	holland ajkú 6.000.000	

Forrás: Craen, Piet van de: What, if anything, is a Belgian?. In: Chatherine Labio (szerk.): Belgian Memories. Yale University Press: New Haven, 2002. 29.

A közigazgatási szerkezetet tovább bonyolítja, hogy az alkotmány 4. cikke négy nyelvi térséget határoz meg. Az ország hivatalosan három-nyelvű, de minden település közigazgatása egynyelvű. A holland, a francia, a német és a kétnyelvű Brüsszel nyelvi térsége határozza meg, hogy egy adott önkormányzat közigazgatása milyen nyelven zajlik. A területi elv alapján minden településen – kivéve Brüsszelt – egy nyelven lehet az ügyeket intézni. A lakossági migráció miatt hat Brüsszellel szomszédos közigazgatási alapegységben (*communes*) nyelvi könnyítéseket vezettek be: a nyelvi határ mentén használhatják a franciát a közigazgatásban, a holland ajkúaknak ugyanilyen könnyítésük van.

A politikai pártrendszer szintén a megosztottságot tükrözi, és annak legfőbb motorja is egyben. A nyelvi, etnikai és társadalmi határok megszilárdulása, a nyelvtörvények bevezetése szétverte a hagyományos pártrendszerét. Az 1968 előtt létező három nagy párt helyett újak jelentek meg. A kereszténydemokrata elvekre épülő Katolikus Párt volt az első, amely a nyelvi határok mentén kettészakadt. 1971-ben a Liberális Párt és 1978-ban a Szocialista Párt is kettévált. Ugyanakkor új pártok is születtek, illetve a regionális pártok bekerültek a parlamentbe: Flandriában a Volksunie (VU), Vallóniában a Rassemblement wallon (RW), Brüsszelben a Front démocratique des francophones (FDF).¹¹

Bár nem volt összehangolt stratégiájuk a reformok irányát és mértékét illetően, 1968-1971 között erős nyomást gyakoroltak az unitárius államra, hogy induljon meg a föderalizáció útján. A nyomásgyakorlás 1980-ban, 1988-1989 között, 1993-ban folytatódott, de 2001-re a nyomás mértéke már csökkent. A regionális pártok erősödése nem csak a választói akarat, hanem a föderális dinamika tükröződése is. A föderális, össznemzeti pártok hiánya lehetetlenné teszi, hogy a választók átszavazzanak a nyelvi határon.¹² A pártrendszer kiegyensúlyozatlansága tehát a Belgiumot szétfeszítő erők részévé vált.

¹¹ Mabile, Xavier: *La Belgique depuis la seconde guerre mondiale*, CRISP: Brüsszel, 2003. 108-115.

¹² Reuchamps, Min: The Current Challenges on the Belgian Federalism and the Sixth Reform of the State. In: Alberto López Basaguren és Leire Escajedo San Epifanio (szerk.): *The Ways of Federalism in Western Countries and the Horizons of Territorial Autonomy in Spain*. Springer: Berlin Heidelberg, 2013. 375-392.

Brüsszel: a politikai feszültség keresztüzében

Brüsszel több szempontból kivételt jelent. Tizenkilenc közigazgatási egységből (*commune*) áll és egyetlen kétnyelvű régióként végrehajtott tevékenysége nyelvi alapon oszlik meg. A nyelvi határtól északra terül el és nem csak Belgium, de Flandria fővárosa is, annak ellenére, hogy lakosságának csupán 15–20%-a holland ajkú. A pontos adatokat nem ismerjük, mivel a nyelvi cenzust a flamandok kezdeményezésére 1947-ben alkotmányellenesnek minősítették. Flandria mindenképp meg akarta akadályozni, hogy a zömében francia ajkú Brüsszelben a vallonok egyértelmű politikai fölényhez jussanak. A belga lakosság nyelvhasználatáról csupán néhány következtetést tudunk levonni.¹³ Flandriában 6 millióan élnek, Vallóniában 3 millióan, míg Brüsszelben 1 millióan. A brüsszeli lakosság megközelítőleg negyede külföldi, azaz 750 000 belga él itt. A feltételezések szerint a brüsszeli belgák 20%-a holland, 80%-a francia ajkú.

Jelenleg Brüsszel Belgium legnagyobb francia jakú városa. A flamand lakosság 2,5%-a él itt, a vallonok 33%-a. A kétnyelvűség miatt a holland ajkúak is használhatják a flamandot a közigazgatásban. Brüsszel helyzete, hovatartozása az elmúlt 50 év politikai napirendjén előkelő helyet foglalt el. A figyelem középpontjában sokáig a területi-etnikai feszültségeket megtestesítő Brüsszel–Halle/Hal–Vilvoorde/Vilvorde (BHV) választókerület állt. A problémát Brüsszel növekedése jelentette. Halle/Hal és Vilvoorde/Vilvorde Flandriához tartoztak, de a főváros növekedésével Brüsszel elővárosává váltak. Az ideköltöző jelentős számú vallon politikai engedményeket kapott: annak ellenére, hogy az egy-nyelvű Flandriában éltek, franciául szavazhattak és a bíróságon is anyanyelvükön intézhették ügyeiket. 2003-ban a problémát tovább bonyolította a választókerület átalakítása, mikor a kisebb választókerület összevonták, kivéve BHV-t. Az Alkotmánybíróság szerint a körzetben sérült az egyenlőség elve, a probléma itt terelődött politikai síkra. A flamand pártok a területi elv szigorú alkalmazását fogadták csak el, azaz

¹³ Verbeke, Alain-Laurent: Belgium: A Broken Mariage? In: Daniel Halberstam és Mathias Reimann (szerk.): *Federalism and Legal Unification – A Comparative Empirical Investigation of Twenty Systems*, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice 28, Springer, 2014. 123.

a szavazókerület kettéválasztását a kétnyelvű Brüsszelre és a holland-ajkú Halle/Hal-ra és Vilvoorde/Vilvorde-ra. A francia ajkú lakosságnak elfogadhatatlan volt a flamandok javaslata. A 2007-es kormánykoalíció megalkotásának a BHV-probléma volt az alapkérdése, 2010/11-ben pedig a legfőbb akadálya.

Az államot szétfeszítő politikai erők más területen is megnyilvánulnak. Belgiumot az 1990-es és 2000-es években megrázó korrupciós botrányok (a Dutroux-ügy, az Agusta-botrány, ahol Willy Claes lemondott a NATO főtitkári posztról és a Lernhout & Hauspie vállalatnál napvilágra került tömeges csalások) azt a képet erősítették, hogy Belgium mesterséges, korrumpált állam, átláthatatlan politikákkal. A világsajtó is az egyik legkorrumpáltabb országgént kezelte.¹⁴ A politikai korrupció számos fajtája virágzott, a klientizmustól a durva, börtönbüntetéssel járó változatokig. A korrupció nagyságát és dinamikáját összefoglalva Maesschalck arra a következtetésre jut, hogy ennek ellenére a regionális elit nem használta ki a korrupciós botrányokat, hogy azt a föderális szerkezet ellen fordítsa.¹⁵

Gazdasági megosztottság

Belgium területe – önálló állammá válása előtt – nem képzett gazdasági egységet. A helyzet a II. világháború után, a jóléti állam kiépülésével kezdett ugyan megváltozni, de az alapjában agrárjellegű flamand és az iparosodott vallon területek a mai napig markáns, különálló gazdasági régiókat alkotnak. Az elszegényedett Vallónia komoly szerkezeti problémákkal küzd, míg a vagyonosabb Flandria egyre nehezebben birkózik meg a vallon gazdaság finanszírozásával. A 2011-es kormánykoalíciós egyezmény és a tervezett hatodik államreform olyan változásokat vezet

¹⁴ Peters, B. Guy: Consociationalism, corruption and chocolate: Belgian exceptionalism. *West European Politics*, 2006, 29(5). 1086.

¹⁵ Maesschalck, Jeroen – Walle, Steven Van de: Policy failure and corruption in Belgium: Is federalism to blame? *West European Politics*, 2006, 29(5). 999-1017.

be, amelyek fokozatosan rákényszerítik a vallonokat a gazdaság átalakítására, míg könnyítik a flamandok terheit.

A kapitalizmus szülőföldje Brabant tartomány: így nem csoda, ha a kedvező geopolitikai területen fekvő Flandria textilipara az 1500-as évektől az európai gazdasági fejlődés egyik motorja volt. A 16-17. században a terület Habsburg fennhatóság alá került. A Habsburg-ház szándékosan visszafogta az itt található textilipart, ami hosszú távon a terület elszegényedéséhez vezetett. A 18. század közepétől fokozatosan a világgazdaság húzóágazatává a nehézipar vált. Ekkor lendült fel a vallon szénbányászatra épülő kohászat és gépgyártás. A vallon szénmezők 1945 után is az európai szénvagyron jelentős részét képezték, gazdaggá téve Vallóniát. A II. világháború után a flamand országrészbe áramló amerikai tőke Flandriát tette vagyonosabbá. Az európai integráció piacára épülő vegyipari és elektronikai szerkezet központja a mai napig a flamand országrész. Vallónia ezzel szemben kevesebb jövedelmet termel, erős szerkezeti problémái vannak. Ennek legmarkánsabb megjelenése a munkanélküliség, amely Charleroi körzetében 2011-ben elérte a 35%-ot.¹⁶

Az államot szétfeszítő gazdasági problémák közül a szociális kiadások kérdése kerül leggyakrabban politikai napirendre. A föderalizálódó szerkezet ellenére a szociális kiadások föderális, össznemzeti szinten maradtak. Az állam éppen azért nem delegálta regionális szintre az elosztó rendszert, mert az állam szétesésébe ható erőket erősítené. Az önálló Flamand államiséget célul kitűző politikai pártok napirendjén visszatérő téma, hogy a gazdagabb flamandok eleget fizettek a valonoknak. Itt követelték a legerősebben, hogy a szociális kérdés legyen regionális hatáskörben. 2011-ben a koalíciós válság egyik legégetőbb problémája az elosztás kérdése volt. A megállapodás részleges fiskális önállóságot garantált, azaz a régiók (Flandria, Vallónia és Brüsszel) személyi jövedelemadót vehetnek ki. A föderális állam adóbevételeit negyedével csökkentették, a régiók önállóan határozhatják meg az adósávokat. Brüsszel régió, mint a főváros és az európai intézményrendszer

otthona állami támogatásban részesül. A szegényebb régiók (jelen esetben Vallónia) az első 10 évben kompenzációk kapnak, amely a következő 10 évben fokozatosan leépül. Ennyi ideje van tehát Vallóniának gazdasági problémái megoldására.

Az államot szétfeszítő társadalmi, politikai és gazdasági erők Belgium megalakulásával rögzültek és megerősödtek. Ugyanakkor számos olyan erő létezik, amelyek ellenkező irányba, az állam egységének megőrzése mellett hat.

A nemzeti identitást összetartó erők

Sokat hangoztatott közhely, hogy „Belgiumot a király, a sör és a foci tartja egyben”. Yves Leterme, miniszterelnök 2006 augusztusában tette ezt a sok port felkavart kijelentést, és valóban, elnézve a szétforgácsoló tényezők erejét, jogosnak tűnik a kérdés, hogy vajon mi tartja még egyben Belgiumot. Belgium hivatalos mottója: „Egységben az erő” (L'union fait la force/ Eendracht maakt macht), ám a politikai identitás tartós egységét a nemzetállam rövid története folyamán nem sokszor tudták felmutatni. A nemzeti identitás azonban létező, az államot a mai napig egyben tartó jelenség.

I. világháború szerepe kulcsfontosságú a belga identitás megteremtésében. A német agresszióval szemben az egész állam egységként lépett fel. A nemzeti érzés mozgósításában a német hódításnak hatalmas szerepe volt. Az I. világháborút hagyományosan a belga nacionalizmust megalapozó eseményként kezelik. A britek a belga semlegesség miatt léptek be a háborúba, Belgium lerohanása az egész demokratikus világ szimpátiáját kiváltotta.

A belga identitás azonban nem csak válságok alatt létezik. Az állam egységét a király személye szimbolizálja. Amikor 2013 júliusában II. Albert lemondott fia, Fülöp javára a trónról, a legtöbben az állam egységének fennmaradásáról beszéltek. A belga politikai identitás folyamatos változásban van, ennek ellenére a kompromisszumteremtés is alapvető irány. A koalícióalkotás, a kompromisszumkészség szintén az állam egybentartását szolgálja. A nemzeti identitás azonban elsősorban csoport koherencia, olyan kollektív tudat, amely egy adott közösség

¹⁶ Béland, Daniel – Lecours, André: Belgium: Nationalism, State Reform and Social Security. In: *Nationalism and Social Policy: The Politics of Territorial Solidarity*, Oxford University Press: Oxford, 2010. 145-196.

összetartozását erősítheti. Ebben az értelemben a kollektív emlékezet játssza a legfontosabb összetartó elemet, amely formálásában a nemzeti traumák kulcsszerepet játszanak.

A „belgitude” és a belga identitás

A „belgitude” áll a legközelebb a belga identitás kifejeződéséhez. Mesterséges fogalom, amit a frankofón belga közösség alkotott meg. A szó maga francia, nem csak annyit jelent, hogy belgának lenni, de a fogalom magában foglalja azt is, hogy otthon érezzük magunkat az országban. Nincs egységes definíciója: 2012-ben a Robert értelmező kéziszótár felvette a kifejezést az értelmezett szavak közé, óriási vitát indítva el.¹⁷ A „belgitude” hullámszerűen tűnik fel, 2013-ban újra megerősödött.¹⁸ Eredetileg, mikor az 1980-as évek elején a szót Léopold Sédar Senghor újraalkotta, Claude Javenau megfogalmazásában egyfajta burgundiai életstílust, egyedi, a belgákra jellemző életszemléletet fejezett ki, amelynek az alapja az életöröm („joi de vivre”), a könnyű élet Nyugat-Európa egyik legfejlettebb jóléti államában, és természetesen az együttélés képessége.¹⁹ Jelentése azonban nem egyértelmű, azokra a csoportokra utal, akik nem látszanak, de látszódnak akarnak. Sokan felhívják a figyelmet a szó negatív töltetére, hiszen etimológiai előképe a „negritude”.

A „belgitude”-nek többféle megnyilvánulása van. Két erős, a belga identitást erősítő és megtestesítő alapját a kultúra és a történelem egyes egyedi vonásai adják. A belga kulturális életre jellemző úgynevezett „mágikus realizmus” a flamand és vallon munkákban kifejeződve adja

¹⁷ Belgitude: une autre définition pour le Robert, *Le Soir*, 2012. június 22. a letöltés helye <http://www.lesoir.be/archives?url=/culture/livres/2012-06-22/belgitude-une-autre-definition-pour-le-robert-922829.php>, letöltés ideje: 2014. április 18.

¹⁸ Aurélie Moreau: La belgitude, pourquoi ça marche? *La Libre.be*, 2013. november 16. a letöltés helye: <http://www.lalibre.be/culture/medias-tele/la-belgitude-pourquoi-ca-marche-5286f7a63570ea593dbc6d86>, a letöltés ideje: 2014. április 18.

¹⁹ Decquer, Jacques: La belgitude en question, *Le Soir*, 1988. december 2., 17. o. letöltés helye: http://archives.lesoir.be/la-belgitude-en-question_t-19881202-Z015KN.html, letöltés ideje:

át a „belgitude” életigenlését. A sort a németalföldi flamand festők – id. Peter Breughel és Hieronymus Bosch – és a szimbolista írók – Émile Verhaeren, Maurice Maeterlinck, Georges Rodenbach és J.-K. Huysmans – kezdik. Hergé világhírű képregény figurája – Tintin – sem nem vallon, sem nem flamand, hanem ízig-vérig belga. René Magritte szurrealista festészete szintén a „belgitude” érzetét közvetíti. A II. világháború után az irodalom megmutatta Johan Daisne és Hubert Lampo flamand mágikus realizmusán keresztül a belga identitás sötét oldalát.

A kulturális vívmányok mellett a közösen megélt történelemben is megnyilvánul a belga identitás. Henri Pirenne vallon származású belga történész, amikor 1900 körül világhírű művében, a *Belgium története*²⁰ című munkájában megalkotta a „belgitude” kifejezést, arra utalt, hogy az idők kezdete óta a későbbi Belgium területe egyfajta ütközőzónát, átmenetet képzett Germánia, az „északi” kultúra és a római birodalom, a „déli kultúra” között. Pirenne bevezetőjében azt írja, hogy bár az országnak nincsenek természetes határai, sem közös nyelve, sem egységes politikai közösséget nem alkotott, mégis már az európai történelem kezdetétől létezik a belga lélek („*âme belge*”), ami a későbbi állam koherenciáját, nemzeti identitását megalapozza. A flamandok és a vallonok együttélése történelmi szükségszerűség, a „belgitude” politikai, gazdasági és bizonyos értelemben kulturális kötődése felülírja a flamand-vallon megosztottságot. A nyelvi, etnikai megosztottság már a római birodalom idejében létezett, északon a flamandok testesítették meg az európai civilizáció „német” elemét, délen a vallonok a rómat. A nyelvi megosztottság már ekkor megvolt, bár a politikai szembenállás csak a középkorban gyökeredzett meg, majd a 17. században teljesedett ki. Ennek ellenére akkor is, és most is létezett és létezik a belga közösség, aminek az alapja Pirenne szerint a közös „civilizáció”.

A belgák identitástudata nem feltétlenül fedi le a „belgitude” fogalmát. A közvélemény kutatások azt mutatják, hogy a lakosság többsége képes, és hajlandó a békés és konstruktív párbeszédre a törésvonalak áthidalásában. Min Reuchamps izgalmas tanulmányt közölt arról, hogy

²⁰ Pirenne, Henri: *Histoire de Belgique*. H.Lamartine: Brüsszel, 1905. a letöltés helye: <https://archive.org/stream/histoiredebelgiq02pireouft#page/8/mode/2up>

bár Belgium mindig is megosztott társadalom és állam volt, a törésvonalak nem teljesen egyértelműek.²¹ A felmérések azt mutatják, hogy jóval több és mélyebb törésvonal létezik a társadalmi csoportokon belül, mint közöttük. A társadalom nagy része elfogadja az egymás mellett élést és aktívan hajlandó tenni a problémák megoldásáért.

A konfliktuskezelés

Az államot összetartó tényezők között előkelő helyet foglal el a politikai döntéshozatalban a konszenzus-keresés. A belga konszociális demokráciának, ahogy korábban már láttuk, számos olyan eleme van, amely a szétfeszítő erőket erősíti, mégis, az a folyamat, amely a politikai döntéshozatal alapjává a konszenzust tette, alapjában véve az összetartozásra irányul. A problémák konstruktív, együttes megoldása politikai mentalitássá vált Belgiumban, ami – bár nem zökkenőmentes – de az együttdöntést, a mindkét fél számára elfogadható megoldásokat részesíti előnyben.

Az erős társadalmi, politikai, gazdasági megosztottság nem vezetett véres konfliktusokhoz, leszámítva egy esetet, a kommunisták vezérének, Julien Lahaut-nak a meggyilkolását. Amikor 1951. július 16-án III. Lipót ünnepélyes keretek között lemondott a trónról, Lahaut azt kiáltotta: „Éljen a köztársaság!”. Egy héttel később lelőtték és a merénylőt soha nem találták meg. Hasonló eredményeket egyetlen politikai konfliktusos övezete sem tud felmutatni Európának.

A belga állam – Peter H. Nelde szerint²² – a társadalmi konfliktusok kezelésében három nagy stratégiát alkalmazott sikeresen. Először is a területi elvet korlátozottan, egyes területekre alkalmazta, mint pl. az oktatás, közigazgatás. A területi egynyelvűség szigorú, az élet minden területére kiterjedő alkalmazása az etnikailag kevert területeken könnyen katasztrófához vezetne. Másodszor a belga intézményrendszer ugyan az

egynyelvű hálózatok kialakulását segíti, ugyanakkor mindent megtesz, hogy az állampolgárok többnyelvűvé váljanak. A belga oktatási rendszerben a flamand területeken az első idegen nyelv a francia, míg Vallóniában a holland. Ezzel toleranciára és a másik kultúrájának megismerésére ösztönöz. Harmadszor a nyelvet érintő intézkedések alapja nem a nyelvi cenzus, azaz a nyelvi kisebbségeket nem mennyiségi alapon becsülik fel. Ahogy említettük, Belgiumban 1947 óta tilos a nyelvi cenzus. A kisebbségeknek számuktól függetlenül egyenlő jogokat garantálnak a közigazgatás területén. Brüsszelben például a holland ajkúak több jogot és lehetőséget kapnak, mint azt számuk indokolná. Ha a számok alapján Brüsszel nyelve a francia lenne, az komoly feszültségekhez vezetne.

A „király-kérdés”

A király személye Belgiumban az állam koherenciáját szimbolizálja. Az ún. „király-kérdés” a belga monarchia legkomolyabb válsága volt. A II. világháború után a vallonok népszavazáson utasították el III. Lipótot, mert együttműködött a náccal. III. Lipót helyett régensként 1944-től Károly herceg uralkodott, míg végül a királyt lemondatták idősebb fia, Baudouin (Boudewijn) javára, aki visszaállította a királyi ház népszerűségét. A kérdés megosztotta a baloldali, nem katolikus vallonokat és a jobboldali, katolikus flamandokat. Az egész nemzet vagy a király mellett, vagy ellene tüntetett, a zavargások majdnem kettészakították az államot. Baudouin személye kompromisszumot kínált: a vallonoknak nem kellett elfogadnia a flamandbarát, kollaboráns királyt, míg a flamandok megtarthatták a királyságot és nem kellett a köztársaságot bevezetni. A királyság Belgiumban tehát nem pusztán államforma, hanem a nemzeti egység megtestesülése is.

Belgium „csendje”: a kollektív emlékezet szegényfoltjai

A nemzeti identitás megteremtésében a kollektív emlékezet alapvető szerepet játszik. A múlttal való szembenézés, a történelmi felelősség formálja egy állam közös identitását. Belgium nemzeti identitásának,

²¹ Reuchamps, Min: The Future of Belgian Federalism Through the Eyes of the Citizens. *Regional & Federal Studies*, 2013, 23(3). 353-368.

²² idézi Craen, Piet van de: What, if anything, is a Belgian? In: Chatherine Labio (szerk.): *Belgian Memories*, Yale University Press: New Haven, 2002. 30-32.o.

kollektív emlékezetének alapját jelentik azok a traumák, amelyeket az állam lakossága – regionális identitását háttérbe szorítva – egyaránt a nemzeti múlt tragédiájaként él meg. A közös múlt szégyenfoltjai erősítik az összetartozás érzetét. Vannak olyan közös „szégyenfoltok”, amelyeket a regionális identitással rendelkező közösségek is a sajátjukként élnek meg. Ezek a „szégyenfoltok” általában a közös történelem elhallgatott fejezetei, ahol önmagában a hallgatás megerősítheti a közösségi összetartozás alapjait. Saját múltját illetően egy nemzet „kollektív amnéziába” esik. Nem helyez hangsúlyt a traumatikus eseményekre, elhallgatja, meg nem történtté kívánja tenni azokat. Az így kialakult kötelékeknél azonban erősebb összetartó erő alakul ki a traumák közös feldolgozása során. A nemzeti traumákkal való szembenézés egy nemzet kollektív identitásának az egyik legfontosabb köteléke.

Belgiumban az unitárius memória mellett megtalálható a szeparatista emlékezet is. Az unitárius kollektív emlékezet a nemzet, a központi állam szempontjából nézi a múltat, ahol a nemzetállam sikeresen áthidalta a szétforgácsoló erőket. A belga nacionalizmus a nemzetállam megerősítésére törekszik, mint ilyen erősen kötődik a monarchiához.

A szeparatista memória adja a flamand és vallon nacionalizmus alapját. A nyelvi közösségek autonómiája áll a középpontban, az identitás anti-unitárius, anti-royalista és föderáció-párti. Nosztalgikus vágyakozás tapasztalható az „elveszett” vallon és flamand identitás iránt, ahol Belgium, a belga unitárius állam egyfajta mesterséges összeesküvés a természetes identitások ellen.

A történelmi tabukon keresztül a „kollektív amnézia” alakítja a nemzeti egységet. A tabukat és bizonyos mértékben a tabuk feldolgozását is többnyire nem a múlt „valósága”, hanem a jelen kollektív identitás igényei alakítják. Ezek szorosan kötődnek a jelen történelemtudatához, a nemzeti önképhez. Ebben az értelemben a jelen újírja a múltat, a múlt pedig a jelen. Történelmi traumákon keresztül a múlt alakítja a jelen kötelékeit, a jelen pedig felelős a múlt fel(nem)tárásáért. A nemzeti identitás olyan konstruált fogalom, amely a nemzet összetartozására, a kapcsolatrendszer minőségére erősen kihat.

Belgiumban három olyan nagy, az egész nemzetre kiható trauma létezik, amely kapcsán a kollektív amnézia működésbe lépett. A belga

történészek sokáig nem érintették a II. világháború alatti flamand/vallon kollaboráció témáját, sem a belga gyarmatosítás során Kongóban elkövetett népiirtást. Mindkettő meghaladta a flamand/vallon regionális kollektív identitást, és mindkettő traumatizálta az egész nemzetet. A „szégyenfolt”, a közös trauma összetartó kapocsként szolgált. Harmadikként, az ezredforduló tájékán bekövetkezett pedofil botrányok összemzeti traumát jelentettek ugyan, de nem alakult ki „kollektív amnézia”. Az eseményekkel való szembenézés, a történetek feldolgozása szinte azonnal megindult a társadalomban.

A kongói holokauszt

A kongói holokauszt a modern történelem egyik legelhallgatottabb és legnagyobb szabású tömegmészárlása. Pontos adatokat nem tudni, de 10 millióra teszik az 1885 és 1908 közötti időszakban kioltott emberi életek számát.²³

II. Lipót 1875-ben szemet vetett a „nagyszerű Afrika torta egy szeletére”,²⁴ amit okos diplomáciával meg is szerzett magának. Az 1885-ös berlini konferencia a Belgium területénél nyolcvanszor nagyobb Kongó-medencét II. Lipót magánbirtokaként ismerte el. A király gyarmati uralma rabszolgamunkára épült. A területek felnyitása, a közigazgatás kiépítése, a hadsereg felállítása és az arab rabszolga-kereskedők uralmának megtörése hamarosan kimerítette a király vagyonát. A csódtól a királyt a felfújható kerék, a gumibroncs feltalálása mentette meg. A nyersgumi iránti kereslet hamarosan gazdaggá tette. A kongói területek könnyörtelen kizsákmányolása rövid időn belül elérte a népiirtás mértékét. A lakosság nem egyszer az életével fizetett, ha nem teljesítette a napi kvótát. A nőket és a gyerekeket túsul ejtették, amíg a férjet ellenszolgáltatás nélküli munkára kényszerítették. Teljes falvakat irtottak ki. Akik nem a belga katonák, vagy a koncessziót birtokló termelők

²³ Hochschild, Adam: *King Leopold's Ghost: A Story of Greed, Terror, and Heroism in Colonial Africa*. Houghton Mifflin Company: Boston and New York, 1998.

²⁴ Ewans, Martin: Belgium and the Colonial Experience. *Journal of Contemporary European Studies*, 2003,11(2). 167-180.

keze által vesztették életüket, azokkal az alultápláltság és az elszaporodó betegségek végeztek.

A rezsim már a saját idejében sem volt sem népszerű, sem elfogadott. Az átlag belga nem hallott róla. Akik Kongóban teljesítettek szolgálatot, vagy ott dolgoztak, szigorú titoktartásra voltak kötelezve. Szinte kizárólag a külvilág, főként Nagy-Britannia és az Egyesült Államok adott hírt arról, hogy milyen áron jut II. Lipót nyersgumihoz. A belga lakosok reakciója a teljes elutasítás volt, a hírek mögött csak a belga gyarmatosítás iránt érzett féltékenységet látták. Nemzetközi nyomásra a belga parlament vizsgálóbizottságot állított fel. A nyomozás és a király személye körüli botrányok miatt végül 1908 augusztusában II. Lipót megvált a Kongói Szabad Államtól, és Belgiumnak adományozta azt.

Belgium nem tárta fel a kongói eseményeket. Mikor Kongó Belgiumra szállt a királyi palotában és Kongóban is elégették az összes dokumentumot. Ami megmenekült, azt a mai napig a külügyminisztérium levéltárában őrzik. Az iratok nem megtekinthetőek, szigorúan őrzik. Amikor Jules Marchall, volt nyugat-afrikai nagykövet, aki 19 évet töltött Kongóban (Zairében) kérvényezte a megtekintésüket, a hozzáférést elutasították.

Kongóhoz kapcsolódóan Belgiumban a mai napig más múltértelmezés él. A holokausztnak nem találjuk nyomát, az átlag belga a gyarmatosítás és a belga-kongói kapcsolatok történetét Kongó civilizálásának és kereszténnyé tételének történeteként ismeri. A tankönyvekben nincs nyoma a belga gyarmati tevékenység kritikájának. A népirtás a múlt elfelejtett elemévé vált.

Brüsszel külvárosában, Tervuren-ben található a Királyi Közép Afrika Múzeum, amely a világ legnagyobb Afrika-gyűjteménye. A II. Lipót által alapított múzeum az egyik oszlopos őrzője a hamis emlékeknek.²⁵ A belga jelenlét civilizáló, áldásos hatásainak emléket állító épületben megemlékeznek a belga áldozatokról, de nincs jele annak, hogy kongói áldozatok is lettek volna. A múzeum élő példája

²⁵ Gryseels, Guido; Landry, Gabrielle és Claessens, Koeki: Integrating the Past: Transformation and Renovation of the Royal Museum for Central Africa, Tervuren, Belgium, *European Review*, 2005, 13(4). 637 – 647.

volt annak, hogyan nem tud egy nemzet szembenézni múltjával, hogyan teremt másik, „dicső” múltat önmagának. A királyi múzeum 2013-ban zárt be, hogy átrendezzék a kiállítást.²⁶

A múlttal való szembenézés az ezredforduló környékén megkezdődött, de még mindig nem zárult le. A folyamatot Adam Hochschild 1998-ban megjelent *King Leopold's Ghost: A Story of Greed, Terror and Heroism in Colonial Africa* c. könyve indította el. A szerző dokumentumokkal alátámasztva feltárja a kongói népirtás mértékét és körülményeit. A könyv megjelenése előtt a belga gyarmatosítás kritikája általánosan elfogadott tabu volt a belga történész társadalomban.

A sor folytatódott. 1999-ben jelent meg a flamand szociológus Ludo De Witte könyve, *De Moord op Lumumba*²⁷ címmel. A könyv bemutatja milyen szerepe volt a belga politikai elitnek Lumumba meggyilkolásában. Amikor 1960-ban a kongói függetlenség kikiáltásakor az akkori belga király, Baudouin a belgákat méltató beszédet mondott, Patrice Lumumba a beszédre adott válaszában az ünnepségen rasszizmussal és kizsákmányolással vádolta meg a belgákat. A király megsértődött, a fehér hallgatóság lemerevedett, a kongóiak izgatottak lettek. A belgák támogatásukat ettől kezdve visszavonták, majd a független Kongói Köztársaság első elnökét beiktatása után 12 héttel meggyilkolták. A CIA és a belgák együttműködését a belga hatóságok a mai napig tagadják. De Witte ugyanakkor bemutatta, hogy a gyilkosság előkészítésében Belgium érdekelt és érintett volt.

A könyv megjelenése Hochschild könyvével ellentétben óriási politikai vihart kavart Belgiumban. Louis Michel, az akkori baloldali kabinet külügyminisztere 2001-ben, 40 évvel az esemény után parlamenti vizsgálóbizottságot állított fel. A bizottság 2001 novemberében megjelent jelentése megalapozottnak találta De Witte kijelentéseit, és megállapította, hogy a belga kormánynak morális felelőssége van Lumumba

²⁶ Wrong, Michela: Belgium confronts its heart of darkness, *The Independent*, 2005. február 23. letöltés helye: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/belgium-confronts-its-heart-of-darkness-6151923.html>, letöltés ideje: 2014. május 03.

²⁷ Lumumba meggyilkolásáról.

meggyilkolásában. Louis Michel a gyilkosságért bocsánatot kért a kongói néptől.

A népirtás ténye azonban még mindig nem került széles körű társadalmi vitára Belgiumban. A szeparatista mozgalmak sem kérdőjelezték meg a múltértelmezés segítségével a belga legitimitást.

Kollaboráció és az „új világregndjé”

A náci rezsim „új világregndjé” nem csak az unitárius államot, de a regionális szereplőket is érintette. A kollaborálásban vallonok és flamandok is részt vettek, az egységes belga állam szétbomlásában reménykedve. A II. világháború alatti flamand és vallon szélsőjobboldali tevékenységet a kongói holokauszthoz hasonló „csend” követte. Az „ellenállás belga mítosza” európai kontextusba helyezve az egyik legtöredezettebb nemzeti emlékezet. A kérdést illetően a belgák „kollektív amnéziába” estek, a múlt feltárása csak az 1990-es évek után indult meg.

A kollaboráció az unitárius államot és a regionális szereplőket is érintette. Az alapvető feszültséget két probléma összefonódása adta. Egyrészt az ellenállás – bár töredezett és szervezetlen volt – nagyrészt a vallon és baloldali erőkhöz kötődött, míg a jobboldali és katolikus flamand mozgalom a szélsőjobboldali flamand mozgalmak miatt diszkreditálódott. Másrészt, a belga egységet reprezentáló flamandbarát királyi család nem volt mentes a náci világregndjé lehetőségeinek kiaknázásától, kész volt a náci Németországgal együttműködni. Az ellenállás vitte a történeti folytonosságot, de a háború után hatalomra kerülésük megbontotta volna a belga egységet. A háború után Londonból visszatérő emigráns kormány az „ellenállás kormányaként” határozta meg önmagát. 1945 és 1947 márciusa között a kormány jelentős erőket mozgósított a nemzeti egység újratemetéséért, de a kormányalakítás és a politikai szereplők személye nagyfokú csalódást okozott az ellenálló mozgalmakban.

A kollaboráció állambomlasztó erőivel szemben az ellenállás nemzeti mítoszának megerősítése az államformával kapcsolatos kérdéseket is magában foglalta. A király kérdéses háborús szerepe felvetette, hogy a belga állam formája királyság helyett legyen köztársaság. A király általános személye azonban a belga egységet szimbolizálta, így közvetle-

nül a nemzeti trauma után eltávolítása nem csak pusztán államformaváltást jelentett. Ugyanakkor a III. Lipótért kollaborációs vádak, és a király nyilvánvaló elfogultsága a flamandok irányában nem kedvezett az átfogó egység megerősítésének. A kérdést népszavazásra bocsátották, ahol a flamandok 78%-a szavazott a király visszatérése mellett, míg a vallonok 58%-a ellene.²⁸ 1950-ben a király visszatért, de visszatérése 1950-ben a polgárháború szélére sodorta az államot. A „király-kérdés” végül III. Lipót lemondásával oldódott meg I. Badouin javára.

Az egységes nemzeti identitás megerősítésére komoly politikai erőket mozgósítottak, ugyanakkor a regionális területi identitásokat is megerősítette a II. világháború után kialakult sztereotípiák, miszerint Vallónia az ellenállás, míg Flandria a kollaboráció melegágya volt. Mint minden sztereotípiák, ez is csak részgazságot tartalmaz.

Flandriában a németekkel való kollaboráció összességében termékenyebb talajra hullt, mint Vallóniában. A frankofón közigazgatás alatt elnyomott flamand kultúra utópikus álma a Harmadik Birodalommal való egység volt, ahol a flamand kultúra állítólagos német elemeit hangsúlyozták. Már az I. világháború alatt a flamand nacionalizmusnak erős töltetet adott a politikai átrendeződés lehetősége. A flamandok sérelmeztek, hogy bár a belga hadsereg nagyobb számban tartalmazott flamand katonákat, mégis a hadsereg hivatalos nyelve a francia volt.²⁹ A németeket mindkét világháború alatt sok helyen felszabadítóként üdvözölték, akik lehetőséget teremtenek a belga állam szétverésére és az önálló Flandria megalakítására. Flandriában valóban kisebb volt az ellenállási mozgalom mértéke, és sok francia ajkú vett részt benne, azonban nem szabad elfelejteni, hogy a flamandok között is létezett ellenállás a II. világháború alatt.

A vallonoknál is létezett olyan réteg, amelyik nyitott volt a náci ideológiára, méghozzá a szélsőjobboldal antidemokratikus, antiliberalis elemei. Ide tartozott Léon Degrelle royalista mozgalma, amelynek kezdeti célja Nagy Belgium és a kollaboráns vallon légió létrehozása volt. A németektől szintén az egységes Belgium szétverését várták, ennek

²⁸ Mabile, 2003. La Belgique depuis la seconde guerre mondiale, i.m., 37-42.

²⁹ Kesteloot, Chantal: The Past in Belgium: Different Memories and Controversial History in a Divided Society? *European Review*, 2013, 21(4). 480-488.

fejében támogatták a hitleri gépezetet. A cél itt Nagy Vallónia létrehozása, illetve Franciaországhoz való csatlakozás volt.

Az ellenállás és a kollaboráció megítélése Belgiumban eltér a Nyugat-Európában megszokottól. Nincs ugyan egységes belga álláspont, de a kérdés kezelésében mind Flandria, mind Vallónia – ha más-más módon is, de – egyedi utat követ. Flandriában nem ítélték el erősen a kollaboránsokat, hiszen a flamand helyhatóságok felét a németekkel szimpatizáló flamand nacionalista párt vezette. A háború után Nyugat-Európában egyedülálló módon a kereszténydemokrata párt flamand szárnya kezdeményezte aktívan a flamand nacionalista párt kevésbé kompromittálódott elemeinek a reintegrálását. Ez volt a „*verruiming*”.³⁰

Vallóniában más volt a helyzet. A kollaboráció társadalmi megítélése olyan erős volt, hogy egyes vallon iparvidékeken a háború végén szinte polgárháborús állapothoz vezetett az önbíráskodás. A társadalmi feszültség mértéke a kollaboráció megítélésében szintén egyedülálló Európában. A háború után az „elnyomás” kifejezést nem a német uralomra, hanem a belga államnak a kollaborálókkal szembeni fellépésére értették. Vallóniában elképzelhetetlen volt a kollaboránsok „áldozatként” való kezelése, és a politikai életbe való visszaintegrálása.

Az 1990-es évekig a kollaborációt a belga társadalom „meg nem történt eseményként” kezelte. Elsőként egy riporter érintette a témát. Maurice De Wilde televíziós sorozata már az 1980-as évek elején az „új rendről” bemutatta, hogy flamandok/vallonok üdvözölték azt, lehetőséget láttak benne önállósági törekvéseik megvalósítására. A műsor hatalmas felháborodást váltott ki. A csend azonban nem segítette az események feldolgozását. A vallon és flamand történészek az 1990-es években kezdték saját szerepüket vizsgálni.

A múlt feldolgozása iránti érdeklődést két dolog erősítette. Az egyik a föderális politikai szerkezet. A területi autonómiával rendelkező régiók és közösségek, saját legitimációjuk erősítése miatt fordultak a kollektív emlékezet felé. A másik az 1990-es években a flamand szélsőjobboldal erősödése, ami elősegítette a múlt kritikusabb értelmezését.

³⁰ Lagrou, Pieter: The politics of memory. Resistance as a collective myth in post-war France, Belgium and the Netherlands, 1945–1965. *European Review*, 2003, 11(4). 527–549.

A múlt újraértelmezése nem egyforma intenzitással zajlik a flamand és a vallon részeken. A flamand régió központilag támogatja a II. világháborús szerepvállalással kapcsolatos kutatásokat, míg Vallóniában nem látunk hasonló törekvéseket. A múlt a nemzeti identitásban a pozitív „énképet” erősíti a „másik” demonizálásán keresztül. A vallonok saját magukat erősen kötik az ellenálláshoz, míg a flamandokat a kollaborálással azonosítják.

Flamand oldalon ugyanez a fenyegető „másik” az ellenállás demonizálásához kötődik. A felszabadítás első napjaiban az önbíráskodás, a (feltételezett) kollaboránsok megtámadása miatt elszabadult a pokol. A „király-kérdés” tovább árnyalja az ellenállás kritikáját. Bár a többség (főként flamand területeken) III. Lipót visszatérése mellett szavazott, a királynak a (főként Vallónia iparvidékein) kibontakozó sztrájkok és tünteteshullám miatt le kellett mondania. A flamandok a „király-kérdést” Belgium létezésével párhuzamba állítva kezelik: a (vallon) kisebbség nem demokratikus módon ráerőltette akarátát a többségre (a flamandokra).

Az 1990-es évektől a II. világháború belga-belga vitája mellé más témák is becsatlakoznak. Ahogy máshol is, a zsidók deportálásának kérdése az egyik ilyen, megújult figyelemre számot tartó terület. A flamand-vallon ellentét azonban ezt is áthatja. Míg Antwerpenben 1942 nyarán a helyi hatóságok hozzájárultak a sárga csillag viseléséhez, és a rendőrség aktívan részt vett a zsidók összegyűjtésében, addig Brüsszelben sem a csillag viselését nem engedélyezték, sem a rendőrség nem játszott aktív szerepet. A vita arról folyik, mi miatt döntött másképp a német megszállással szemben a két önkormányzat: a demokratikus berendezkedés, a belga patriotizmus vagy a német-barát érzelmek miatt?

A II. világháború alatt történtek feltárása még mindig nagyrészt a történészek ügye, és a múlt nem került egységesen, a társadalom minden rétegében kibeszélésre.

A pedofil ügyek és a „fehér menetelés”

Az 1990-es évek végén és a 2000-es évek elején egy sor, pedofíliával kapcsolatos botrány rázta meg Belgiumot. A korábban említett traumákhoz hasonlóan a pedofil ügyek szintén nem a regionális tudatra, hanem a

nemzeti összetartozás érzetére hatottak.³¹ A Dutroux-ügy nemzeti traumává vált, amely abban különbözik az előző ügyektől, hogy ezt követte katarzis, azaz a társadalom szembesült a traumával.

Az ügy maga 1996. augusztus 15-én kezdődött, amikor két eltűnt kislány holttestét találták meg Marc Dutroux pincéjében. Neufchâteau városában Jean-Marc Connerotte vezetésével nyomozócsoport alakult, akik két nappal később Michèle Martin Dutroux volt feleségének hátsó kertjében további holttesteket találtak. A pedofiliával vádolt Dutroux ellen végül vádat emeltek, de a belga hatóságok sokáig nem voltak eredményesek. Connerotte felfüggesztésével megpróbálták eltussolni az ügyet.

A bűncselekmény az egész társadalmat mozgósította. A mozgósítás tetőpontja az a „fehér menet” volt, ahol legalább 300 000 belga vonult fel teljes csendben, hogy kifejezze felháborodását. Az eset és az azt követő bűnesetek nem csak szociológiai szempontból fontosak, hanem valódi „nemzeti traumává” váltak.³² A pedofília mindenkit érintő rémkép lett. A menetelés nem csak a bekövetkezett borzalmak miatt hatott ilyen erővel a társadalomra. A belga nemzeti érzés egyik alapvető kohéziós eleme, a jóléti, gondoskodó állam képe sérült azzal, ahogyan a hatóságok kezelték az ügyet. Egyrészt sokáig eltitkolták a közvélemény elől. Másrészt sokkolóan hatott, hogy a „belgitude” kifejezte társadalomban, ahol jó és könnyű az élet, a gyermekek elleni erőszak mértéke ilyen magas. Az állam emellett nem lépett fel eredményesen, nem kezelte, hanem szőnyeg alá söpörte az ügyet. A pedofil botrányok okozta sokkot a közös menetelés segítette feldolgozni. Egyfajta kollektív katarzist okozott, mozgósította a tömegeket a társadalmi tabuk ellen.

Konklúzió

Belgium ma, a hatodik államreform előtt útkeresztelkedéshez ért. A társadalmi, gazdasági és politikai megosztottság ellenére létezik az egységes belga identitás, a belgák többsége elfogadja az együttélés, a közös államiság gondolatát. A politikai és gazdasági intézményrendszer azonban a szétfeszítő erőket reprezentálja felül. A föderális szerkezet és a pártrendszer nem ad túl nagy teret az összetartó választói akaratnak. A konszociális demokrácia nem szolgálja jól a megosztott társadalom egyben tartását, a föderalizmus pedig saját dinamikáját erősíti fel. A gazdasági teljesítőképesség kiegyensúlyozatlansága az etnoregionális törést erősíti. Az állam gazdaságszerkezeti problémáit etnicizálja, ami könnyen politikai tőkévé válhat a szélsőséges, szakadáspárti politikai erők kezében. Hogy a hatodik államreform megtalálja-e az intézményrendszer kiegyensúlyozásának kulcsát, az még a jövő titka.

A belga identitás gyökerei mélyek, szimbólumrendszere a modern államiság előtti időkbe nyúlik vissza. A modern nemzetállam az egységes belső politikai akarat és a nagyhatalmi igények közös eredményeként alakult ki. A flamand és a valloni területi identitások nem régebbiek a belgánál, sőt, kifejezetten a belga identitás megszületésére adott válaszok. Az a közhiedelem, amely szerint Belgium Vallónia és Flandria összefogásával, vagy éppen leigázásával jött volna létre, hamis képet rajzol a történelemről. Belgium identitása létezik, és a mai napig össze tudja tartani a nemzetet szétforgácsoló erőket. A belga nemzetállam rendhagyó koherenciája ellenére tartósan ellenállt a szétesésnek.

³¹ Leurs, Rob: The cultural sublime and the temporal dimension of media – The case of child murderer Marc Dutroux. *International Journal of Cultural Studies*, 2009, 12(4). 395-414.

³² Braembussche, Antoon Van den: The Silenced Past: Trauma and Taboo in Belgian Memories, In: Catherine Labio (szerk.) *Belgian Memories* – Yale French Studies 102. Yale University Press, 2003